

Висновки дослідження. Таким чином, історія музичної культури Поділля є одною із невід’ємних складових частин історії України. Вивчення і наукового осмислення вимагають не тільки мистецькі процеси, які відбувалися чи відбуваються на теренах усієї України, але і ті художні явища, що залишили помітний слід на регіональному рівні. Музично-красназнавчий матеріал допомагає учням та молодді познайомитися з музичним фольклором Поділля; з життям і творчістю видатних музикантів, які тим чи іншим чином пов’язані з ним; з життям і творчістю видатних подільських музикантів; з історією музичних навчальних закладів і установ культури краю; з музикантами Поділля; з музичною культурою краю.

Перспективи подальших розробок. Проблема естетичного виховання дітей та молоді засобами подільського пісенного фольклору лишається вивченою недостатньо й потребує додаткових наукових пошуків та експериментальної перевірки ефективності використання красназнавчого матеріалу в школі та вищих учбових закладах.

Література

1. Вацьо М. В. Український дитячий музичний фольклор у художньому розвитку молодших школярів: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів, напряму підготовки «Початкова освіта». / М. В. Вацьо. – Вінниця, 2015. – 120 с.
2. Губ’як В.Д. Виховання учнів на засадах народної творчості і фольклору./ В. Д. Губ’як // Рідна школа. – 1999. – № 11. – с.9-101
3. Домачук Л. Подільські фольклористи / Л. Домачук // Народна творчість та етнграфія, 2/ 2005 – С. 105-107
4. Іванов В.Ф. Тадеуш Ганицький (1844-1937). Монографія / В. Федорович Іванов. – Кам’янець на Поділлі – Миколаїв – Вінниця. – 2007. – С. 5
5. Іванов В.Ф. Тадеуш Ганицький (1844-1937). Монографія / В. Ф. Іванов. – Кам’янець на Поділлі – Миколаїв – Вінниця. – 2007. – С. 5
6. Печенюк М.А. Музично-творча діяльність мистців Поділля – сучасників Ференца Ліста / М. А. Печенюк // Актуальні питання мистецької педагогіки, випуск 1, 2011 – С. 51-53
7. Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Гнат Танцюра: [До кн. увійшло 925 кращих пісень] / Упоряд., передм., прим.: В.Юзвенко, М.Яценко, З.Василенко; Відп. ред. О.Дей. – К.: Наук. думка, 1965. – 810 с
8. Публіка Т.В. Культурне життя на Поділлі в 20 – 30-ті роки ХХ ст. / Т. В. Публіка //Наукові записки ВДПУ імені М. Коцюбинського. Вип. 10. Серія: Історія. –Вінниця, 2006. – С. 248 – 252
9. Юцевич Ю. Є. Музика: словник-довідник. /Ю . Є. Юцевич – Тернопіль: Навчальна книга / Ю. Є. Юцевич – Богдан, 2003. – 352 с.

УДК [37.015.31:7]:78

О.Граб,
провідний концертмейстер
кафедри мистецьких дисциплін дошкільної
та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

O.Grab,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

MUSICAL-AESTHETIC UPBRINGING OF CHILDREN IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF UKRAINIAN COMPOSERS

Анотація. В статті висвітлені актуальні питання музичної освіти, а саме розвиток національної педагогіки мистецтва, пошуки шляхів поліпшення музично-естетичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, відродження інтересу до української культури, просвітницької і організаційної діяльності українських композиторів-класиків та їх внесок в організацію системи виховання і всебічного розвитку дитячої особистості.

Abstract. In the article highlights current issues of musical education namely the development of national pedagogy of art, the search for ways to improve the musical aesthetic education of children, of preschool and primary school age revival of interest in the Ukrainian culture of education and organizational activities of Ukrainian culture composers and their contribution to the organization of the educational system and the multifaceted development of the child’s personality.

Ключові слова: музично-естетичне виховання, українська культура, педагогіка мистецтва, система національного виховання дітей.

Key words: musical and aesthetic education, Ukrainian culture, pedagogy of art, system of national education of children.

Постановка проблеми. Звертаючись до історико-педагогічних скарбів України, ми знаходимо значні здобутки музично-естетичного виховання, яке формувало художньо-естетичну культуру поколінь ХХ століття, було важливою умовою розвитку культури українського суспільства, загального розвитку освіти і педагогічної думки в країні, завжди виступало важливою складовою у всебічному розвитку дитячої особистості. Відродження інтересу до української культури, пошуки шляхів музично-естетичного виховання спонукають до глибокого вивчення музично-педагогічної і просвітницько-організаторської діяльності відомих українських композиторів, які впливали на становлення та розвиток системи музично-естетичного виховання на початку ХХ століття.

Аналіз останніх наукових публікацій. Значний вклад в організацію музичної освіти, розвиток національної української педагогіки мистецтва внесли І. Алчевський, В. Барвинський, А.Вахнянин, М. Вербицький, М. Вериківський, В. Верховинець, С. Воробкевич, Г. Дяченко, П.Козицький, М. Колесса, Ф. Колесса, М. Копко, О. Кошиць, С. Крушельницька, І. Купріян, І.Лаврівський, М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, В. Матюк, М. Менцинський, Н.Нижанківський, Б. Підгорецький, Л. Ревуцький, Д. Січинський, Я. Степовий, Ф. Якименко та інші. Ними було конкретно визначено педагогічну цілеспрямованість музичної роботи, започатковано створення дитячого репертуару на основі народнопісенного матеріалу, розпочато видавництво теоретичних підручників і збірок з музично-естетичного виховання, співаників для дітей. Своєю творчістю, організаційно-педагогічною діяльністю ці композитори заклали основи музичної освіти, і, хоча цілісної системи національного музичного виховання в повному і завершеному вигляді на початку століття не було сформовано, в ряді наукових праць, численних газетних і журнальних статтях, підручниках, збірниках було висунуто ряд важливих ідей щодо удосконалення змісту, форм і методів музичного виховання, які згодом знайшли своє продовження у діяльності відомих українських композиторів першої половини ХХ століття.

Серед сучасних дослідників творчості українських композиторів-класиків можна назвати таких як Н.Белова, М.Гордійчук, М.Гриб, Т.Гуменнікова, Г.Довженюк, Т.Дябло, С.Кулієв, В.Петренко, О.Ростовський, О.Рудницька, Л.Сбітнева.

Мета статті: вивчення та дослідження педагогічної спадщини українських композиторів першої половини ХХ століття і її ролі в музично-естетичному вихованні дітей.

Виклад основного матеріалу. Характерною тенденцією освіти на початку ХХ століття слід вважати появу шкільних підручників з навчання музиці та співів українською мовою. Серед них слід виділити підручники М. Вербицького, П. Бажанського, А. Вахнянина («Співаник церковний для шкіл народних»), І. Витошинського, І. Кишакевича, І. Витвиського, М. Завадського, С. Воробкевича («Збірник пісень для шкіл народних, початкових, гімназійних і реальних»), В. Матюка, Д.Січинського, О. Нижанківського, І. Кипріяна початкових відомостей музики й співів»), К.Панківського («Руський співаник»), В. Матюка «Руський співаник для шкіл народних» (у 4-х частинах) та в додаток до нього «Малий катехиз музики». Одними з перших ґрунтовних музичних видань для школярів стали збірки українських і польських мелодій «Пісенник для наших діточок» і «Малий Падеревський» відомого композитора та фольклориста В. Заремби і збірка «Молодоці: Збірка танців та веснянок» М. Лисенка.

Ще у 1900 році було надруковано «Шкільний співаник» Ф. Колесси, в якому яскраво відображені методи розвитку співацького голосу дітей на матеріалі українських дитячих пісень. На початку ХХ століття виходять з друку «Шкільний спів» О. Дзбанівського, «Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого й старшого віку» М. Лисенка (1908), «Шкільні співи для виховання дітей» С. Чернецького та «Луна» (1907), «Свят-вечір» (1914), «Колядки та щедрівки» (1914) К. Стеценка. Збірки складались з обробок українських пісень. Наприклад, до «Луни» К. Стеценка ввійшли народні пісні в обробці М. Лисенка, М. Леонтовича, О.Кошиця та власні композиції упорядника.

Одним із видатних представників музично-естетичного виховання кінця ХІХ – початку ХХ століття був відомий український композитор М. Лисенко (1842 – 1912). Композитор, у творчості якого українська музична класика досягла найвищого рівня, боровся за збереження і збагачення культури народу, її самобутності. Своєю творчою, організаційною і педагогічною діяльністю М. Лисенко заклав фундамент для підготовки музично-педагогічних кадрів. М. Лисенко було опубліковано 7 випусків сольних, 12 збірок хорових, 6 збірок обрядових пісень, всього нараховується 600 пісень: і професійно оброблених народних, і написаних на тексти видатних поетів – Т. Шевченка,

І. Франка, А. Міцкевича, Г.Гейне та багатьох інших. Значною складовою музичної діяльності композитора виступають опери «Наталка Полтавка», «Різдвяна ніч» та шедевр української оперної класики опера «Тарас Бульба». М.Лисенко першим в Україні створив опери, які були розраховані не тільки на дитячу аудиторію, а й на участь у них самих дітей. У його операх «Коза-дереза», «Пан Коцький», «Зима і весна», побудованих на сюжетах народних казок і на народнопісенних мелодіях, яскраво втілені ідейно-естетичні принципи і методи виховання дітей.

На наш погляд, значним був внесок композитора і в розробку теоретичних проблем вивчення українського музичного фольклору, а особливий інтерес композитора був спрямований на розвиток хорової культури в Україні. У посібнику М. Лисенка «Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого й старшого віку» композитором надаються рекомендації щодо використання вправ та пісень у хоровому розвитку учнів.

Ідеї композитора в галузі шкільного музичного виховання, відношення до фольклорної музики як для основи у музичному вихованні продовжували його послідовники К. Стеценко, М.Леонтович, Я. Степовий, Г. Хоткевич, В. Верховинець та інші. Талановитим педагогом-митцем був К. Стеценко. Педагогічна праця композитора у навчальних закладах різних типів (від початкової школи до вузів) спонукала композитора до створення дитячих опер «Івасик-Телесик» (1910) та «Лисичка, Котик і Півник», посібників «Шкільний пісенник» (1917), «Початковий курс навчання дітей нотного співу», «Методики шкільного співу».

Вивчення нами відповідних джерел, доводять що К. Стеценко став організатором і автором програм із музики в масовій школі, обґрунтував принцип взаємозв'язку музики з комплексом мистецтв, важливість доповнення слухових вражень у процесі сприйняття музики іншими сенсорними відчуттями, вважав, що знання, які здобуваються лише на основі слухових уявлень, є абстрактними. Як зазначає О. Ростовський, «метою викладання музики він вважав розвиток музичних здібностей і естетичних почуттів дітей, основою музичного навчання – хоровий спів на основі вивчення нотної грамоти»[83]. Відстоюючи ідеї навчання «нотного співу», К. Стеценко розглядав нотний спів не як процес набуття навичок читання різних ритмових і звуковисотних комбінацій, а передусім як засіб розвитку музичних здібностей учнів, завдяки чому спів перетворюється на мистецтво, що виховує естетичні смаки і почуття прекрасного, найкращим матеріалом для цього він вважав народні пісні та твори композиторів-класиків.

Отже, теорія К. Стеценка була розвинена у подальшому М. Леонтовичем, який висував ідею поєднання кольорів зі звучанням музичного твору як одну з умов цілісного сприйняття художнього образу. У розвитку української музичної культури творчість М. Леонтовича, основою якої було ставлення до народної пісні як до художнього й етичного явища, зрозумілого і доступного для дитячого сприймання, була яскравою подією. Він розробив власну систему показу мистецького матеріалу, що ґрунтувалася на співвідношенні світлотіней і кольорів із музичними звуками, вважав, що кожен педагог повинен викладати музику в контексті інших наукових і нових художніх знань. На початку ХХ століття композитор відкрив хорову школу, діяльність та творчість якої підтверджувала, що хоровий спів розвиває дітей всебічно. Його педагогічні погляди в сукупності утворювали цілісну концепцію музичного навчання та виховання. М. Леонтович надавав провідну роль фольклору в музичній освіті школярів, наголошував на успішності загального музичного навчання та виховання всіх дітей на матеріалах кращих творів професійної та народної творчості, підкреслював значущість вільного володіння нотною грамотою, взаємозв'язок різних видів музичної діяльності, надавав процесу музичного навчання його сутнісної основи – емоційності.

Видатний український композитор і талановитий вчитель М. Леонтович музичне виховання молоді пов'язував з піснею як найправдивішим за своєю етичною і художньою суттю життєвим явищем. Він послідовно дотримувався принципу визначної ролі фольклору в музичному навчанні підрастаючого покоління, пропонував починати з безнотного співу на основі народних мелодій, які вважав незамінними в оволодінні нотною грамотою.

Аналіз посібника М. Леонтовича «Практичний курс навчання співу у середніх школах України» та методичних робіт інших педагогів-музикантів переконує у тому, що у 20-х роках ХХ століття в Україні розвивалася своєрідна музично-педагогічна система, в якій особлива роль відводилася народній пісні та визнавалася провідна роль фольклору в музично-естетичній освіті школярів. Ідеї М. Леонтовича, який постійно поповнював свої знання у галузі філософії, математики, географії, історії, літератури, малярства, скульптури й архітектури, а також наголошував на важливості комплексного застосування цих дисциплін у процесі навчання і виховання учнівської молоді, стали визначною віхою розвитку української музичної педагогіки. Вони у сукупності утворюють цілісну концепцію музичного навчання та виховання, основою якого стало ставлення до народної пісні як найправдивішого за своєю художньою й етичною сутністю життєвого явища, зрозумілого і доступного для дитячого сприймання. М. Леонтович довгі роки віддав роботі вчителя

співів у школах різного типу та намагався зацікавити учнів кожною конкретною темою, навчити їх логічно мислити, привчити до творчої діяльності, через народну пісню прищепити любов до рідного краю [7].

Значний внесок у розвиток української системи музичноестетичного виховання на початку ХХ століття зробив композитор, педагог Я. Степовий, який став автором і упорядником багатьох музичних творів для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Першою його працею була збірка шкільних пісень «Малим хлоп'ятам» (1911). Пізніше з'явилися три випуски «Пролісків» (1919) – збірки пісень для дітей наймолодшого віку, «Кобзар» – шкільні хори на слова Т. Шевченка та підручник «Популярний курс елементарної теорії музики» [9].

Досліджуючи літературні джерела, ми впевнилися, що Б. Яворський увійшов в історію музичної культури як композитор, педагог, теоретик, піаніст, який здійснив значний вплив на розвиток масового музично-естетичного виховання в Україні. Педагогічна робота, основним напрямом якої була проблема формування художніх здібностей, займала одне з важливіших позицій в діяльності Б. Яворського. У 1921 році Б. Яворський став членом Державної Вченої Ради і завідувачем музичним відділом Головного Управління професійної освіти в Наркомпросі. Він керував реорганізацією музичної освіти і музичних навчальних закладів у країні, переглядом програм, створенням єдиного навчального плану. Відомо, що в одному з своїх докладів він висунув положення про те, що «елемент творчості повинен бути введеним в програми всіх курсів, всюди школа повинна вчити не тільки читати написане, але й промовляти свої слова» [6]. Думки, пошуки, знахідки дійшли до нас головним чином у виді нотаток, листів, незавершених робіт, спогадів соратників і учнів. Працюючи у створеній ним самим Київській народній консерваторії, в якій практично втілювалися нові ідеї музично-естетичного виховання, Б. Яворський наголошував на провідній ролі хорового мистецтва у масовому музично-естетичному вихованні, яке спирається на міцні національні традиції. Б. Яворський був захоплений на той час ідеями масового музичного виховання [6, с. 59].

Також, відомий український педагог, музикознавець, композитор В. Верховинець став основоположником жанру театралізованої пісні та започаткував в першій половині ХХ століття інноваційний виховний напрям у вищих навчальних закладах, пов'язаний з використанням комплексу мистецтв – музичного, драматичного і хореографічного. Ним були засновані нові синтетичні жанрові форми – рухлива музична гра і театралізована пісня. В. Верховинцю належить розробка інноваційних засобів формування національної музичної культури молоді засобами народного танцю, національного балету, рухливої музичної гри, вокально-хореографічної композиції, театралізованої пісні. В основі його методики – комплексне використання елементів музичного, хореографічного, драматичного мистецтва і їх практичне застосування в освітньому процесі [3].

У галузі музично-естетичного виховання особистості, його методів і форм українським народом накопичено чималий досвід. На початку ХХ століття відомі українські композитори своєю діяльністю визначали і стверджували основну мету музичноестетичного виховання українського народу у контексті розвитку та поширення української національної культури. Усвідомити стан музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні на сучасному етапі можливо лише за умови його розгляду в історико-культурному та філософсько-естетичному контексті, в певній динаміці розвитку його теорії та практики. Педагогічні і музично-просвітницькі проблеми, які були в центрі уваги відомих композиторів початку ХХ століття потребують подальших досліджень. Глибоких історико-педагогічних, музикознавчих досліджень потребує творчість і педагогічні ідеї М. Леонтовича, М. Лисенка, естетичні ідеї та художньо-естетична діяльність талановитого діяча української культури В. Верховинця, питання естетики і соціології музики, які розроблялися Б. Яворським.

Отже, «формування музично-естетичної культури дітей – це організація життя і діяльності, що сприяє розвитку естетичних почуттів дитини, уявлень про прекрасне в житті і мистецтві, естетичних оцінок і естетичного ставлення до світу» [4, с.47].

Висновки. Таким чином, в процесі дослідження нами вивчено музично-педагогічну діяльність відомих українських музикантів-педагогів, композиторів, які відігравали значну роль у розвитку традицій музично-естетичного виховання в Україні на початку ХХ століття. Наголошено, що своєю творчістю, організаційно-педагогічною діяльністю ці композитори заклали основи музичної освіти, естетичного виховання дітей засобами пісенної творчості та музичного фольклору.

Література

1. Барановська І.Г. Розвиток музичної освіти України кінця XVII-XVIII ст. / І.Г. Барановська, Н.Г. Мозгальова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія : збірник наук. праць / за заг. ред. проф. О.А. Мельничук. – Вип. 25. – Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2017. – С. 30-34
2. Бровчак Л.С. Національні особливості української культурної спадщини / Л.С. Бровчак // Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VI школа методичного досвіду) : матеріали Всеукраїнської науково-

- практичної конференції з міжнародною участю, 28-29 листопада 2016 р. / за ред. Л.С. Бровчак, Л.В. Старовойт. – Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2016. – С. 84-87.
3. Верховинець В.М. Весняночка: Ігри з піснями для дітей дошкільного віку та молодших школярів / В.М. Верховинець. - К. : Музична Україна, 1989. – 340 с.
 4. Граб О.Д. Формування естетичної культури молодших школярів у навчально-виховному процесі /О.Д. Граб // Зб.матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів.-Серія «Мистецтво».-Вінниця, 2017. – с.44-47.
 5. Історія української музики: в 6 т. / за ред. М. М. Гордійчук. – Київ: Наукова думка, 1989. – Т. 3: Кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст. – 420 с.
 6. Кияновська Л. О. Українська музична культура: навч. посібник / Л.О. Кияновська. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 344 с.
 7. Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / М. Д. Леонтович. – К. : Муз. Україна, 1989. – 136 с.
 8. Огієнко І.Н. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу (Репринтне відтворення видання 1918 року) / І.Н. Огієнко. - К. : Абрис, 1991. - 272 с.
 9. Сбітнева Л.М. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів на початку ХХ століття / Л.М.Сбітнева // Зб. наукових праць «Наукові записки» Луганського національного університету.-Луганськ, 2013.-с.165-167.

УДК 785.161:786.8:78.03

М. Демчук,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Вінницького державного педагогічного університету,
імені Михайла Коцюбинського

M. Demchuk
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy
State Pedagogical University

ЕСТРАДНО-ДЖАЗОВИЙ НАПРЯМ В БАЯННОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

VARIETY AND JAZZ DIRECTION IN THE BAYAN ART OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XX - EARLY XXI CENTURIES

Анотація. У статті проаналізовано динаміку розвитку естрадно-джазового репертуару для баяна в українській музичній культурі. Охарактеризовано особливості формування дитячого репертуару баяніста. Обґрунтовано специфіку відтворення естрадно-джазових прийомів гри та їх використання в практиці баянного виконавства.

Abstract. In the article, the dynamics of the pop and jazz repertory for bayan in the Ukrainian musical culture is traced. The analysis of the peculiarities of the formation of children's repertoire of the bayanist is carried out. The specifics of the play of pop and jazz techniques of the game and their use in the practice of bayan performance are analyzed.

Ключові слова: композитор, стиль, естрадно-джазові композиції, баянне мистецтво, народні інструменти, педагогічна майстерність, баяністи, музична освіта.

Key words: composer, style, pop and jazz compositions, craftsmanship, folk instruments, pedagogical skills, bayanists, musical education.

Постановка проблеми. За останні роки зростає рівень виконавської майстерності баяністів і значно розширилися можливості його використання. Баянне мистецтво України займає гідне місце у світовій музичній культурі.

Джазове мистецтво є невід’ємною частиною сучасної музичної культури. Це один із найбільш стійких музичних напрямів ХХ століття, що займає в сучасній музичній культурі проміжне положення між розважальною й академічною музикою. Народжений у легкожанровому середовищі, джаз пройшов шлях від елементарного, стихійного до складного, високоорганізованого: від фольклорного до професійного; від розважального до серйозного; від специфічного афроамериканського до інтернаціонального [1, с. 28].

У світлі глобалізаційних та модернізаційних змін в суспільстві, культурі і мистецтві спостерігається посилений інтерес доестрадно-джазової музики, що привертає до себе увагу новим різновидом інструментального втілення, сутність якого визначається самотністю і художньо-мистецькою значущістю.